Constantijn Huygens-prijs 2003 Sybren Polet

Juryrapport

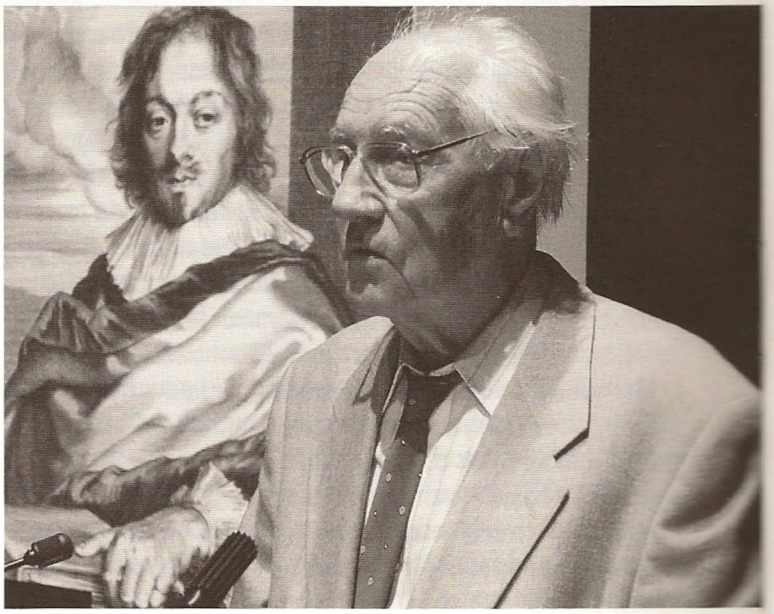

Tegenwoordig wordt het postmodernisme genoemd, maar in de jaren zeventig werd een boek dat buiten de normale literaire orde viel wel tot het 'ander proza' gerekend. En wie aan ander proza denkt, denkt nog altijd in de eerste plaats aan Sybren Polet. Wie aan poëzie denkt met een afwijkende typografie en spelling en met een springerige inhoud, denkt ook al gauw aan Polet. En wie aan spraakmakende essays denkt, waarin andere dan de gebruikelijke lees- en denkwijzen worden verdedigd, denkt opnieuw aan Sybren Polet. Maar men kan bij hem ook denken aan sprookjes, aan toneelstukken, bloemlezingen, vertalingen en zelfs aan een oratorium. Hij is, kortom, van alle markten thuis en heeft in de loop van bijna zestig jaar een mooi en stevig oeuvre opgebouwd, waarmee men allerlei kanten op kan.

Het is een avontuurlijk oeuvre. Voor Polet is literatuur altijd een avontuur, een experiment gebleven. Een doorgaand verhaal met een kop en een staart zal men bij hem niet aantreffen. Of een klassiek gedicht. Of een afstandelijk essay waarin enerzijds en anderzijds van alles op geduldige wijze wordt uitgelegd. Een mens wordt in zijn romans misschien nog wel gewoon geboren, maar beleeft niet zelden een hergeboorte. In een andere gestalte, onder andere omstandigheden, in een andere tijd en met andere karaktereigenschappen. Tussen een clown en een koning, of tussen een holbewoner en een fabrieksdirecteur is bij Polet geen wezenlijk verschil. Zo spot hij ook met andere zaken die, om met hem te spreken, van god gegeven zijn. Steden en huizen worden bij hem moeiteloos tot leven gewekt. Ook dieren en bomen krijgen menselijke eigenschappen. Baby's spreken in volzinnen en kinderen lijken soms verdacht op volwassenen, zoals het geniale jongetje Mannekino uit de gelijknamige roman. Aan het schrijven van memoires heeft Polet zich tot dusver niet bezondigd. Zijn werk draait om het betrappen van het algemeen menselijke, het bovenpersoonlijke en trouwens ook om het situeren van de mens in zijn sociale en politieke omgeving. Mister X, dat is een veel voorkomend personage bij Polet: een anonieme, inwisselbare figuur die wij kunnen volgen in zijn doen en laten en die, als het verhaal dat vereist, in een oogwenk een gedaanteverwisseling ondergaat. Verjonging, dat is een procédé dat Polet graag toepast, uit protest ook, zo lijkt het, tegen het voortschrijden van de tijd. En daarmee tegen de dood die, anders dan in de literatuur, onherroepelijk op het echte leven volgt. Het resultaat is een verrassend jong ogend oeuvre, dat zich tegen de tijd teweer heeft kunnen stellen. In de roman *De Sirkelbewoners* (1970) met een S, uit de mooie Lokien-serie, laat hij keer op keer zien hoe alles steeds maar weer verandert en dat er nooit een evenwicht wordt bereikt dat langdurig standhoudt. Een primitieve rover en verkrachter, opererend vanuit een of ander hol, verandert geleidelijk in een geciviliseerd mens met baan, huis, vrouw en kinderen. Een linkse actievoerder en leraar geschiedenis, met vrouw en kinderen, raakt langzaam maar zeker het stuur over zijn overzichtelijke leven kwijt, blijkt ineens een andere naam en vrouw te hebben en neemt ten slotte zelfs eigenschappen over van de rechtse kapitalist op wie hij het als actievoerder had voorzien. En zo gaat het steeds maar door, zo wordt gesuggereerd. Een eigen persoonlijkheid bestaat niet, een onveranderlijke identiteit is een verzinsel. De mens

rommelt van het ene leven in het andere en kan zich maar beter niet al te veel laten voorstaan op zijn onwrikbare normen en waarden.

Het leven wordt hier voorgesteld als een cirkelgang, waar nu eens deze menselijke eigenschap, dan weer eens die sociale verworvenheid of politieke overtuiging op de voorgrond treedt. Wat een wonderlijk en gelukkig toeval is het dan welbeschouwd, dat wij hier, ruim dertig jaar na de verschijning van *De Sirkelbewoners*, met z'n allen in Den Haag verzeild zijn geraakt om Polet, hier ook al aanwezig, met zijn oeuvre te kunnen feliciteren, dat nog altijd anders is dan alle andere oeuvres. Graag kennen wij hem er dan ook de Constantijn Huijgens-prijs 2003 voor toe.

Wethouder drs. Louise E.J. Engering-Aarts

Mijnheer Polet,

De jury heeft u bekroond voor de breedheid van uw oeuvre en voor uw vermogen om te vernieuwen. Dat oeuvre varieert van toneelstukken tot kinderboeken. Aanvankelijk werd uw werk vaak beschouwd als een delicatesse voor de liefhebbers van 'ander proza', zoals u de bloemlezing noemde die u in de jaren zeventig samenstelde. Toen moest u het nog combineren met vertalingen omdat u net als de meeste van de zogenaamde Vijftigers van allerhande klusjes moest bestaan. U bent een dwarse dichter genoemd, een schrijver van wie het werk haaks staat op wat gangbaar is. Een judoka met de taal, die de grootst denkbare verwarring sticht alleen met behulp van taal. En ook een magiër met het tijdsbegrip. Lees bijvoorbeeld uw sprookje dat als volgt begint: 'Er was eens over 1000 jaar een robotje dat niets van zijn vader en moeder wilde weten.' Ooit citeerde u in een interview de Franse filmregisseur Jean-Luc Godard: 'Natuurlijk moet elk verhaal een begin, midden en einde hebben, maar niet noodzakelijk in die volgorde.' Uw huidige werk is in de kritiek wel omschreven als 'verrassend leesbaar', wat u de opmerking ontlokte dat de critici blijkbaar hadden verwacht iets vreselijks onder ogen te krijgen. Het recente boek *De hoge hoed der historie*, wat u uw magnum opus heeft genoemd, is een reis door de tijd. We komen onder meer een detective tegen die een gruwelijk avontuur beleeft in het negentiende-eeuwse Londen, spannend en met een ontregelende afloop. Of we dineren bij Petronius, de schrijver van Satyricon, in het Rome van keizer Nero. Petronius zal de avond niet overleven. Of we maken de nadagen van Elvis Presley mee. Verhalen die erg divers van inhoud zijn dus en alleen het tamelijk lugubere karakter gemeen hebben, elk in een stijl die bij het betreffende verhaal past.
Het illustreert de diversiteit van uw totale oeuvre, waarvoor ik u graag de Constantijn Huygens-prijs 2003 uitreik.

Dankwoord Sybren Polet

Als beroeps-taalgebruiker erger ik mij hoe langer hoe meer aan het slordige taalgebruik dat je overal aantreft, ook in de dagbladen, waar kennelijk geen corrector de tekst meer onder ogen krijgt. Van de vele voorbeelden die ik zou kunnen geven – van de mensen, wiens tot het meisje, die of het meisje, wat en de grootste ooit – zal ik er verder maar één noemen. Zo vaart er een golf van ge-*haar* door de Nederlandse taal; overal waar voorheen *zijn* gebruikt werd is het nu *haar*, ook bij onzijdige woorden. Het parlement, haar leden, Amsterdam, haar gemeenteraad, het koninkrijk, haar burgers, het bedrijf, haar productie. Haar, haar, haar.
Ik heb altijd gedacht dat ik een feminist was, maar als ik dat ge-haar hoor en lees voel ik mij plotseling heel *macho*.
Ter compensatie wil ik nu een fragment voorlezen uit een nieuw boek. *Dader gezocht. Play-in*, dat uitgaat van het eerdere *Expertise of De experts en het rode lampje*. Lokien Perdok, de hoofdfiguur en schrijvend aan zijn eerste boek, *De hoge hoed der historie*, gaat met zijn vriend Bender mee naar het ziekenhuis waar deze te horen zal krijgen of een gezwel in hem goed- of kwaadaardig is. Ze nemen plaats in de wachtkamer.
'Toen Bender weggeroepen was voelde hij zich een beetje ontheemd, bijna met iets van verlatenis.
Enkele minuten later verscheen een verpleegster in de deuropening die ook zijn naam het vertrek inriep, met vraagteken: meneer Perdok?
Enigszins beteuterd, maar niet zeer verbaasd, stond hij op en volgde haar gedwee door de intens witte gang. En plotseling kreeg hij weer een hevige pijnscheut in zijn buik, druk-

te op de pijnlijke plek en vermande zich. De verpleegster opende een deur en liet hem binnen.
Achter een wit bureau een in smetteloos wit geklede internist. Ze gaven elkaar een hand.
– Neemt u plaats. Wat zijn uw klachten.
Punt. Geen vraagteken. Het intimideerde hem onmiddellijk.
– Ik heb last van pijnscheuten in mijn buik.
De internist verzocht hem nu op 'deze bank' te gaan liggen en 'buik en bovenlichaam te ontbloten'.
Vervolgens betastte en beklopte hij hem, beluisterde door de stetoscoop zijn ingewanden, bekeek zijn oogwit.
Zonder dat zijn gezicht enige reactie vertoonde verzocht hij hem weer op te staan en zich aan te kleden. Zwijgend nam hij plaats achter zijn bureau, noteerde iets op een kaart en keek hem aan.
– Is er iets ernstigs met mij aan de hand, dokter? vroeg hij bekommerd. En op slag voelde hij zich twintig jaar jonger dan hij was.
De internist haalde zijn wenkbrauwen op.
– Het hangt er maar vanaf wat u onder ernstig verstaat. Hoe oud bent u?
– Vijfendertig.
– Tja, zei de internist. – U bent namelijk zwanger. Dus geen wonder dat u 'klachten' hebt.
– Zwanger?
– Al in de derde maand.
Hij schudde ongelovig zijn hoofd. – Kan het geen vleesboom zijn of een kankerwoekering?
– Hebt u dat liever?
– Neenee... Ik moet het even verwerken.
– Schokt het u?
– Allicht, dit is wel het laatste dat ik had verwacht.
Hij legde zijn hand op zijn buik en betastte die voorzichtig, waarbij de hand zich ongewild een beetje welfde alsof de buik al een beetje bol aanvoelde.
En één moment was hij, verzonken in zichzelf, totaal van de wereld los; een helder diffuus geluksgevoel trok door hem heen, dat iets van eindelijkheid en vervulling had.
De internist: – Als u mocht overwegen tot abortus over te gaan...
– Ik weet het nog niet, zei hij, ik moet erover nadenken, het is allemaal zo onverwacht.
De internist glimachte en ook over zijn eigen gezicht trok een vluchtige glimlach.
– Als u het kind wilt behouden zult u zich van nu af aan wel enkele dingen moeten ontzeggen. Weinig of geen alcohol, geen nicotine, zeker geen drugs.
– Dat kost me niet al te veel moeite, zei hij.
– En u zou zich ook in ander opzicht enigszins in acht moeten nemen, als u begrijpt wat ik bedoel.
– Jaja... Kunt u al zeggen of het een meisje of een jongen is?
– Om dat te weten zouden we een vruchtwaterpunctie moeten verrichten. Wat wilt uzelf graag dat het is?
– Ik weet het niet... Een meisje misschien... of een jongen.
De internist: – Ja, dat willen we allemaal.
Bijna verontschuldigend: – Het is ook zo'n vreemde gewaarwording – van het ene moment op het andere...Het is als een gedachte die in je ontkiemt en die al snel werkelijkheid wordt, zelfs voelbaar wordt... Ziet u, ik ben nog niet eerder zwanger geweest. Ik moet alleen nog even aan de gedachte wennen.
– Aan de gedachte?
Glimlachend: – Nou ja... Dan ineens geschrokken: – Veronderstel dat het op me lijkt... dat het een soort verdubbeling van me wordt...
De internist: – Schrikt u *dat* wel af?
– Ja waarom eigenlijk? Maar het *hoeft* toch niet op me te lijken, niet voor de volle honderd procent?
De internist: – Nee, niet noodzakelijk.
In een impuls stak hij zijn hand uit en pakte die van de geneesheer. Opgewonden:
– Dank u, dankuwel.
– De internist: Graag gedaan. Laat u me maar horen als ik iets voor u kan doen.
– Heel graag. Op het punt weg te gaan greep hij naar zijn buik. – Ik voel het, ik voel het in mij woelen. Het trapt tegen de buikwand.
De internist: – Dat kan nog niet.
– Toch voelde ik iets.
En ineens voelde hij zich heel moederlijk *en* vaderlijk te moede, maar ook enigszins bedrukt alsof er voor hem beslist was, alsof iets in hem een lot was opgelegd dat hij niet zelf gekozen had, maar ook weer niet helemaal *niet* gekozen,

een lot dat hem wezensvreemd was en tegelijk op een vage, onbestemde manier vertrouwd.
Waarschijnlijk met een beate uitdrukking op zijn gezicht en tevens met een gevoel beetgenomen te zijn – door hemzelf plus nog iets anders – liep hij terug naar de wachtkamer en nam weer plaats.'
Waarmee ik maar wil zeggen dat het voor een schrijver nooit te laat is om zwanger te worden.
Ik dank de Jan Campert-stichting voor de toekenning van de Constantijn Huygens-prijs, die ik beschouw als de bekroning van een ruim vijftigjarige zwangerschap.

Sybren Polet met zijn vrouw.